

ЧЫТАЦКАЯ ПІСЬМЕННАСЦЬ НА ЎРОКАХ БЕЛАРУСКОЙ МОВЫ

Слямнёва Святлана Анатольеўна,
настаўнік беларускай мовы
і літаратуры
ДУА “Сярэдняя школа № 17 г. Віцебска”

ПРАЗ ПЫТАННЕ – ДА АВАЛОДАННЯ Ё СІСТЭМАХ КЛЮЧАВЫХ КАМПЕТЭНЦЫЙ

Чытанне ў сучасным інфармацыйным грамадстве носіць метапрадметны (надпрадметны) характар, і чытацкія ўменні разглядаюцца як універсальныя вучэбныя дзеянні: уменне вучыцца, здольнасць чалавека да самаўдасканалення праз засваенне новага вопыту.

Уводзіны. Апошнім часам змяняецца погляд на тое, якой павінна быць падрыхтоўка выпускніка сучаснай школы. У адпаведнасці з патрабаваннямі і запытамі грамадства змяняюцца мэты адукацыі: ад засваення сістэмы ведаў да фарміравання здольнасці выкарыстоўваць іх для вырашэння розных задач, знаходзіць патрэбную інфармацыю, пераўтвараць яе для асваення новых ведаў і тэхналогій.

Сучасная адукацыя, як адзначаецца ў праксе канцэпцыі вучэбнага прадмета “Беларуская мова”, скіравана на фарміраванне функцыянальнай пісьменнасці, пад якой разумеецца здольнасць выкарыстоўваць набытыя веды, уменні і навыкі для рашэння максімальна шырокага дыяпазону жыццёвых задач у розных сферах дзейнасці і сацыяльных узаемаадносін. Вынік развіцця функцыянальнай пісьменнасці – авалоданне вучнямі сістэмай ключавых кампетэнцый, якія дазваляць эфектыўна прымяняць веды, уменні і навыкі ў практычнай дзейнасці, паспяхова выкарыстоўваць іх у працэсе сацыяльнай адаптацыі [1, с. 56].

Асноўная частка. Для вучэбных прадметаў гуманітарнай адукацыі асаблівае значэнне мае чытацкая пісьменнасць. Словазлучэнне “чытацкая пісьменнасць” з’явілася ў кантэксце Міжнародных даследаванняў вучэбных дасягненняў вучняў (PISA) у 1991 г.: “Чытацкая пісьменнасць – здольнасць чалавека разумець і выкарыстоўваць пісьмовыя тэксты, разважаць пра іх і займацца чытаннем для рэалізацыі сваіх мэт, пашыраць

свае веды і магчымасці, удзельнічаць у сацыяльным жыцці” [2].

Міжнародная праграма па ацэнцы адукацыйных дасягненняў PISA (Programme for International Student Assessment) з’яўляецца маніторынгавым даследаваннем якасці агульнай адукацыі навучэнцаў 15-гадовага ўзросту і выяўляе ўзровень ведаў і ўменняў у сучасных падлеткаў, неабходных ім для функцыянавання ў грамадстве.

У адрозненне ад чытання чытацкая пісьменнасць уключае больш шырокі спектр кампетэнцый – ад базіснага дэкадзіравання, ведання слоў, граматыкі да ведаў пра свет. У паняцці “чытацкая пісьменнасць” падкрэсліваецца актыўны, мэтанакіраваны і канструктыўны характар выкарыстання чытання ў розных сітуацыях і з рознымі мэтамі.

Зразумела, што гэта патрабуе навыкаў лагічнага мыслення, уменняў ацэньваць незнаёмы тэкст (пададзены не толькі ў слоўнай форме, але і ў форме схемы, табліцы, дыяграмы, інструкцыі і інш.), а таксама знаходзіць, здабываць і інтэрпрэтаваць неабходную інфармацыю.

Гэтыя ўменні непасрэдна звязаны з фарміраваннем такіх практычных уменняў і навыкаў, як здольнасць вучняў да асэнсавання тэкстаў рознага зместу і фармату, а таксама рэфлексіі на іх.

Названыя ўменні фарміруюцца пры вывучэнні розных прадметаў, сярод якіх беларуская і руская мова і літаратура займаюць галоўнае месца, бо менавіта на гэтых уроках закладваюцца асновы чытацкай пісьменнасці.

З улікам інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій чытанне сёння – гэта знаходжанне інфармацыі з розных крыніц, яе атрыманне, успрыманне, асэнсаванне, разуменне, аналіз і адбор, а тэкст сёння разумеецца ў шырокім сэнсе – не толькі як пісьмовы прадукт (друкаваны, рукапісны, электронны, уключаючы табліцы, графікі, дыяграмы, карты і г.д.), але і прадукт, створаны з дапамогай аўдыя-, відэасродкаў (аўдыязапісы, фільмы і мультфільмы, радыё, малюнкi без слоў і г.д.) [2].

Значэнне чытання ўзрастае і ў сувязі з тым, што пасля пераходу з пачатковай школы, для якой асноўным з’яўляецца навучанне чытанню, пачынаецца новы этап у чытанні: яно становіцца чытаннем для навучання, г.зн. выкарыстаннем пісьмовых тэкстаў як асноўнага рэсурсу самаадукацыі, атрыманнем новых ведаў і новых ідэй з дапамогай інфармацыйных тэкстаў.

Чытацкая пісьменнасць патрабуе сфарміраванасці ўменняў: знайсці і выбраць (інфармацыю); інтэграваць і інтэрпрэтаваць (паведамленне тэксту); асэнсаваць і ацаніць (змест тэксту і форму тэксту).

Першыя два ўменні маюць на ўвазе апору на тэкст, трэцяе – патрабуе апоры на пазатэкставыя веды. Першая група ўменняў уключае працу з тэкстам і звязана з агульным разуменнем тэксту, арыентацыяй у ім. Для фарміравання чытацкага ўмення знаходзіць і выбіраць інфармацыю з тэксту неабходна прапаноўваць заданні тыпу:

- пошук і выяўленне інфармацыі, якая паддзена ў тэксце ў яўнай форме;
- фамуліроўка простых вывадаў на аснове фактаў, якія прыводзяцца ў тэксце;
- заданні для работы з графічнай інфармацыяй: выбіраць інфармацыю, арыентуючыся на словы (подпісы пад малюнкамі, назвы слупкоў дыяграмы, назвы табліц, схем); разумець мову графіка, схем, дыяграмы;
- знаходжанне ў тэксце фрагмента (фрагментаў), якія патрабуюцца для адказу на зададзенае пытанне;
- ўменне рабіць простыя вывады па змесце тэксту;
- супастаўленне інфармацыі з розных частак тэксту;
- вызначэнне лексічнага значэння незнаёмага слова (тэрміна) на аснове кантэксту, а не толькі па слоўніку.

Другая група ўменняў таксама заснавана на працы з тэкстам, але прадугледжвае больш глыбокае разуменне зместу, выяўленне ў ім дэтальнай інфармацыі. Для фарміравання чытацкага ўмення інтэграваць і інтэрпрэтаваць (паведамленне тэксту) неабходна прапаноўваць заданні тыпу:

- аб’яднаць вербальную і графічную інфармацыю;

- усталяваць прычынна-выніковыя сувязі паміж адзінкамі інфармацыі тэксту;
- адрозніць галоўнае ад другаснага;
- адказаць на пытанні, якія маюць некалькі правільных адказаў;

• фармуляваць на аснове тэксту вывады і ацэначныя меркаванні, якія патрабуюць глыбокага пранікнення ў сэнс тэксту;

• вылучаць асноўную і другарадную інфармацыю, здабываць з тэксту адзінкі інфармацыі, аб’яднаныя агульнай тэмай;

• вызначаць асноўную думку тэксту, часткі тэксту;

• знаходзіць доказы ў тэксце для пацверджання прыведзеных тэзісаў;

• звязна, паслядоўна і аргументавана адказваць на пытанні ў пісьмовай форме, выкарыстоўваючы інфармацыю з тэксту.

Трэцяя група ўменняў – выхад за рамкі тэксту і яго выкарыстанне для рашэння разнастайных задач без прыцягнення або з прыцягненнем дадатковай інфармацыі. Для фарміравання чытацкага ўмення асэнсаваць і ацаніць (змест і форму тэксту) неабходна прапаноўваць заданні тыпу:

- паразважаць аб інфармацыі, пададзенай у тэксце;
- выказаць згоду або нязгоду з аўтарскай пазіцыяй, матываваць яе, абапіраючыся на ўласны вопыт або веды, не змешчаныя ў тэксце;
- параўнаць прачытанае з тым, што чыталі раней, і са сваім уласным вопытам;
- прадбачыць падзеі, якія адбудуцца далей у тэксце;
- апісаць асноўныя характарыстыкі тэксту (структуру, яго стыль і інш.);
- фармуляваць лагічныя высновы на аснове інфармацыі тэксту, набытых ведаў і ўласнага вопыту;
- ацэньваць тэкст, у якім выкарыстоўваюцца розныя формы прадстаўлення інфармацыі: малюнкi, карты, графікі, дыяграмы, табліцы і інш.;
- будаваць у пісьмовым выглядзе разгорнуты лагічны адказ на аснове тэксту.

Такім чынам, чытанне павінна быць функцыянальным, г.зн. з мэтай пошуку інфармацыі для вырашэння канкрэтнай задачы або выканання пэўнага дзеяння.

З мэтай развіцця функцыянальнай пісьменнасці вучняў і навываў функцыянальнага чытання на ўроках беларускай мовы і літаратуры неабходна фарміраваць (удасканальваць, развіваць) наступныя навывкі:

- ўменні працаваць з інфармацыяй і рознымі інфармацыйнымі крыніцамі (графікі, схем, дыяграмы і інш.);
- навывкі аналізу, сінтэзу, абагульнення і сістэматызацыі моўных і тэкставых адзінак;
- ўменне даваць ацэнку выкладзенай у тэксце інфармацыі.

На ўроках мовы закладваюцца асновы працы з тэкстам: у вучняў фарміруецца ўяўленне пра тэкст як адзінку звязнага маўлення, разглядаюцца прыметы тэксту, асэнсоўваюцца значэнне, будова і моўныя асаблівасці тэкстаў-апавяданняў, тэкстаў-апісанняў і тэкстаў-разважанняў, вылучаецца жанравая і стылістычная разнастайнасць тэкстаў.

Шматаспектная праца з тэкстам на ўроках беларускай мовы і літаратуры вучыць:

- 1) аналізаваць змест і праблематыку тэксту;
- 2) даваць каментарый да праблемы, выкладзенай у ім, і пазіцыі аўтара;
- 3) выказаць і аргументаваць уласнае меркаванне;
- 4) паслядоўна і лагічна выказаць свае думкі, выкарыстоўваючы лексічнае багацце мовы і разнастайныя граматычныя формы;
- 5) афармляць уласнае выказванне ў адпаведнасці з арфаграфічнымі, пунктуацыйнымі, лексічнымі і граматычнымі нормаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Пры фарміраванні чытацкай пісьменнасці ў працэсе навучання мове і літаратуры неабходна памятаць, што пісьменнае (у шырокім сэнсе слова) чытанне выступае асновай любой дзейнасці чалавека не толькі ў час навучання, але і ў розных сферах працы ў будучыні. Таму для фарміравання ўменняў і навыкаў чытання (чытання для навучання), навыкаў працы з інфармацыяй неабходна на ўроках мовы і літаратуры арганізоўваць працу з тэкстамі рознага зместу, характару і фармату.

Запатрабаванымі пры фарміраванні ўменняў навыкаў чытацкай пісьменнасці з'яўляюцца і заданні да тэкстаў, якія прапануюць абмеркаванне розных поглядаў на прачытанае, розных пазіцый пры ацэнцы адных і тых з'яў ці падзей; праца над фарміраваннем уменняў і навыкаў аналітычных разважанняў, разважанняў па аналогіі. Звычайна цяжкімі для вучняў з'яўляюцца заданні, якія патрабуюць суаднесці розныя погляды на пэўныя з'явы ці падзеі, выказаць уласную думку ці даць ацэнку.

Мэтазгодна шырэй выкарыстоўваць у навучанні тэксты афіцыйнага стылю (інструкцыі, аб'явы, рэкламу, анкетныя для прыёму на працу і г.д.), якія становяцца актуальнымі ў апошні час і яшчэ не сталі звыклымі для нашых навучэнцаў [3].

Зразумела, што выпрацоўку навыкаў чытання і агульных навыкаў працы з інфармацыяй мэтазгодна арганізоўваць у працэсе комплекснай працы з тэкстам, якая ўключае (разам з фарміраваннем названых уменняў і навыкаў) і фарміраванне моўнай, маўленчай, камунікатыўнай, лінгвакультуралагічнай і сацыякультурнай кампетэнцый у цэлым.

Арыентуючыся на сучасныя патрабаванні да працэсу навучання, часта ўзнікае пытанне аб тым, як пабудаваць урок так, каб кожнае дзіця рухалася ў развіцці.

Сярод разнастайнасці шляхоў і сродкаў фарміравання чытацкай кампетэнтнасці найбольш значымі з'яўляюцца захапляльнае выкладанне, навізна вучэбнага матэрыялу, выкарыстанне інавацыйных форм і метадаў навучання, стварэнне сітуацыі поспеху на ўроку. Гэтыя сродкі знаходзяць сваю рэалізацыю пры ўкараненні ў працэс навучання нетрадыцыйных метадычных прыёмаў работы з тэкстам.

З дапамогай нетрадыцыйных прыёмаў работы з тэкстам магчыма, маючы традыцыйны змест навучальных дысцыплін, зрабіць працэс навучання развіццёвым асяроддзем. Метады і прыёмы работы з тэкстам фарміруюць самастойнасць мыслення і павышаюць вучэбна-пазнавальную актыўнасць.

У аснове працы з інфармацыяй ляжаць прыёмы тэхналогіі развіцця крытычнага мыслення праз чытанне і пісьмо (ТРКМ).

Прыёмы актыўнага чытання: прыём “Чытанне з прыпынкамі”, “Збытаныя лагічныя ланцужкі”, “Мазгавы штурм”, “Стварэнне віктарыны”, “Тоўстыя і тонкія пытанні”, “Дрэва мудрасці”, “Ведаю – хачу даведацца – даведаўся”, “Разумная карта”, прыём актывізацыі раней атрыманых ведаў “Асацыяцыі”, прыём графічнай арганізацыі навучальнага матэрыялу “Складанне кластара” і інш.

Пры выкарыстанні на ўроках названых формаў і метадаў у працы ў вучняў фарміруюцца навыкі мыслення, якія з'яўляюцца важнымі складнікамі паняцця “чытацкая пісьменнасць”.

Працэс фарміравання чытацкай пісьменнасці носіць мэтанакіраваны характар актыўны і канструктыўны характар выкарыстання чытання ў розных сітуацыях і для розных мэтаў. Неабходна вучыць школьнікаў пошуку інфармацыі і яе выкарыстанню. Такім чынам, любыя заданні, якія фарміруюць чытацкую пісьменнасць навучэнцаў, павінны быць сфакусаваныя на такіх чытацкіх уменнях, як пошук, выбар, інтэрпрэтацыя і ацэнка інфармацыі з тэкстаў, якія выкарыстоўваюцца ў пазашкольных сітуацыях. Гэтыя чытацкія ўменні не толькі пэўным чынам адточваюць розум школьнікаў, які не толькі служыць базай для вучэбнай паспяховасці ва ўсіх школьных дысцыплінах, але і з'яўляюцца неабходнай умовай паспяховага ўдзелу ў большасці сфер дарослага жыцця.

Заклучэнне. Трэба імкнуцца, каб выпускнікі школ, людзі, ад якіх будзе залежаць эканамічны і сацыяльны дабрабыт нашай краіны ў бліжэйшай будучыні, умелі і імкнуліся выкарыстоўваць школьныя веды ў новых умовах, не падобных на тыя сітуацыі ўрокаў і экзаменаў, дзе гэтыя веды назапашваліся і прад'яўляліся.

У прыватнасці, зразумела, неабходна, каб выпускнікі школы былі ўзброены адным з галоўных інструментаў, неабходных для далейшай самаадукацыі, самаразвіцця, самаўдасканалення – валодаці чытацкай пісьменнасцю.

ЛІТАРАТУРА

1. Валочка, Г.М. Міжнародная ацэнка адукацыйных дасягненняў вучняў (PISA): чытацкая

пісьменнасць / Г.М. Валочка // Роднае слова. – 2017. – № 4. – С. 50–53.

2. Валочка, Г.М. Фарміраванне чытацкай пісьменнасці ў працэсе навучання беларускай мове / Г.М. Валочка // Роднае слова. – 2017. – № 6. – С. 50–54.
3. Канцэпцыя вучэбнага прадмета “Беларуская мова” (V–X класы): праект / Г. Валочка, М. Яленскі, В. Зелянко, С. Якуба // Роднае слова. – 2016. – № 1. – С. 53–60.

ФАКУЛЬТЕТ ГУМАНИТАРИСТИКИ И ЯЗЫКОВЫХ КОММУНИКАЦИЙ

Отсчет времени и страницы своей новой истории начинает факультет гуманитаристики и языковых коммуникаций. С нового 2020–2021 учебного года осуществлено объединение филологического и исторического факультетов. Филологический и исторический факультеты – это славное прошлое, факультет гуманитаристики и языковых коммуникаций – это интересное, насыщенное новыми событиями, будущее.

Факультет гуманитаристики и языковых коммуникаций – это 7 кафедр, 97 преподавателей, 43 кандидата наук, 10 докторов наук и больше тысячи студентов, объединенных любовью к истории и слову. В настоящий момент на ФГиЯК обучается 1050 студентов, из них количество иностранных студентов составляет 449 человек.

На факультете гуманитаристики и языковых коммуникаций функционируют:

- Центр китайского языка и китайской культуры;
- Центр французского языка имени Рене Декарта;
- Центр славянских языков и культур;
- Центр лингводидактических практик;
- Научно-просветительский центр «Спадчына віцебскай зямлі».

Разрабатываются студенческие инновационные проекты:

- 1) «Free Walking Tours»;
- 2) «Этимологические этюды»;
- 3) «Беларусікі»;
- 4) «Многоточие»;
- 5) «Витебск: история реальная и популярная»;
- 6) PR-студия «В начале было Слово»;
- 7) проект социальных студенческих инициатив «Под ключ!».

Обучение ведется по следующим специальностям:

Дневная форма получения образования

- Русский язык и литература. Иностранный язык (английский)
- Русский язык и литература. Иностранный язык (китайский)
- Романо-германская филология
- Лингвистическое обеспечение межкультурных коммуникаций (внешнеэкономические связи)
- История и обществоведческие дисциплины
- Белорусская филология (литературно-редакционная деятельность)

Заочная форма получения образования

- Музейное дело и охрана историко-культурного наследия (культурное наследие и туризм)

ФГиЯК – в формате нового поколения!